

II. Výsledky AHM 2005 za skupinu 25-49 letých respondentů

Výsledky AHM 2005 za celý soubor 15-64 letých osob jsou poznamenány velkou heterogenitou tohoto cílového souboru. Značný vliv má především velké zastoupení dvou skupin respondentů, které jsou bezprostředně spjaty s péčí o závislé osoby jen zčásti a to žáků a studentů starších 15 let a starobních důchodců. To je možné ve velké míře eliminovat omezením cílového souboru, konkrétně na skupinu 25-49 letých respondentů. Tento soubor je **jednoznačně reprezentativní pro oblast péče o vlastní děti do 15 let nebo děti partnera v domácnosti, což je nejčastější typ péče o závislou osobu**. Téměř 94 % respondentů pečujících o tyto děti náleželo do takto zvolené pětadvacetileté skupiny. Jinak je tomu v oblasti péče o osoby starší patnácti let, které jsou nemocné, postižené nebo v pokročilém věku, na které se respondenti ve věku 25-49 let podílejí v necelé polovině případů (44,9 %). Podíl 25-49 letých osob na celkovém počtu respondentů pečujících o jiné než vlastní děti do 15 let byl pouze čtvrtinový (25,0 %). Především tuto péči často zabezpečují prarodiče popřípadě sourozenci dítěte. Z tohoto důvodu je pozornost v textu této kapitoly zaměřena pouze na největší skupinu péče, to je péče o vlastní děti do 15 let. Údaje za další typy péče o závislé osoby jsou uvedeny v přílohových tabulkách.

Předmětem výběrového šetření jsou všechny osoby obvykle bydlící ve vybrané domácnosti, a to bez ohledu na to, zda mají v bytě pobyt trvalý, přechodný, dlouhodobý nebo nehlášený. Výsledky tedy lépe odrážejí skutečný stav soužití partnerů a abstrahují od legislativního vymezení druhu pobytu.

Z výsledků je zřejmé, že mladí muži zakládají rodiny zpravidla kolem třiceti let. Podíl mužů žijících v domácnostech s vlastními malými dětmi kulminuje ve skupině 35-39 letých, kde dosahuje téměř 70 % všech mužů této věkové kategorie. Zároveň je poměrně časté soužití mužů s těmito dětmi ještě ve středním věku 45-49 let. U žen je situace poněkud odlišná. Počet žen ve věku 25-29 let pečujících o vlastní malé děti nebo děti partnera byl již o něco vyšší než stejně starých žen v domácnostech bez těchto dětí. Pro současnou demografickou situaci je charakteristické, že soužití matek s dětmi je nejčastější ve skupině 30-34 letých matek (83,1%), což klade vysoké nároky nejen na péči o domácnost, ale může přinášet i problémy při pracovním rozvoji respondentky.

Zůstává však relativně vysoký podíl respondentek ve věku 30-34 let, které nežijí v domácnostech s malými dětmi (téměř 17 % žen tohoto věkového kontingentu). I s přihlédnutím k tomu, že některé z nich již mají děti starší 15 let nebo jsou jejich děti vychovávány mimo domácnost, poměrně významná část těchto mladých žen ještě neporodila. To potvrzují i údaje za následující skupinu 35-39 letých žen.

Volba skupiny 25-49 letých je vhodná pro bližší charakteristiku vzdělanostní skladby, protože respondenti již zpravidla mají ukončeno své formální vzdělání. Tato skupina bude rozhodujícím způsobem předurčovat sociálně-ekonomický vývoj společnosti v příštích desetiletích. Je typické, že převážná část respondentů v tomto věku má ukončené středoškolské vzdělání ať už s maturitou nebo bez maturity, když střední stupeň vzdělání dosáhlo více než 80 % všech mužů i žen sledované věkové skupiny. Tento fakt je důležitý proto, že vedle rychlého rozvoje vyšších typů formálního vzdělání zaměřených na studenty na "úplný úvazek", které však budou využívat početně slabé ročníky, je nutné zpřístupnit vzdělanostní aktivity právě pro dnešní třicátníky a čtyřicátníky. Jedná se o rozvoj jak formálního vzdělávání (přístup pracujících maturantů k bakalářskému či magisterskému studiu, rozšíření možnosti získat maturitu pro vyučené) tak zejména o rozvoj systému neformálního vzdělávání (specializované kursy, rekvalifikace apod.).

Tab. 13: Počet osob ve věku 25-49 let v domácnostech s vlastními dětmi do 15 let nebo dětmi partnera a v domácnostech bez těchto dětí podle stupně vzdělání a pohlaví

Nejvyšší dosažené vzdělání	Domácnosti s dětmi do 15 let				Index (ano/ne)
	ano		ne		
	v tis.	v %	v tis.	v %	
MUŽI					
Celkem	837,6	100,0	1047,6	100,0	0,80
z toho:					
základní	43,3	5,2	61,1	5,8	0,71
střední bez maturity	406,3	48,5	509,1	48,6	0,80
střední s maturitou	264,6	31,6	329,7	31,5	0,80
vysokoškolské	123,3	14,7	147,6	14,1	0,84
ŽENY					
Žena	963,3	100,0	865,2	100,0	1,11
z toho:					
základní	79,1	8,2	79,8	9,2	0,99
střední bez maturity	363,9	37,8	276,8	32,0	1,31
střední s maturitou	412,4	42,8	390,9	45,2	1,05
vysokoškolské	107,9	11,2	117,7	13,6	0,92

U mužů ve skupině 25-49 let platí, čím vyšší vzdělání, tím častěji žijí muži v rodinách s vlastními malými dětmi. U žen tomu tak není. S dětmi nejčastěji žijí matky s ukončeným středním vzděláním, i když je třeba vzít v úvahu, že vysokoškolačky realizují svou plodnost ve vyšším věku než jiné skupiny žen. Téměř všichni muži daného věku, kteří žijí v domácnostech s alespoň jedním dítětem do 15 let, jsou ekonomicky aktivní (98 %, pracovalo 94 % mužů). Ženy v domácnostech s dětmi do 15 let náležejí z převážné části (89 %) do některé ze tří skupin ekonomického postavení: pracující, ženy na mateřské či rodičovské dovolené a v domácnosti. Negativním jevem je skutečnost, že počet nezaměstnaných 25-49 letých žen v domácnostech s malými dětmi dosahuje hranice 90 tis. a spolu s důchodkyněmi a ženami práce neschopnými ze zdravotních důvodů se přiblížila hranici 110 tis. žen. Přitom počet nezaměstnaných žen pečujících o děti do patnácti let je podstatně vyšší, než počet nezaměstnaných žen v domácnostech bez těchto dětí.

Údaje z výběrového šetření dokumentují i další difference podle postavení respondenta v jeho zaměstnání. Obecně je možné konstatovat, že muži v postavení zaměstnavatelů (podnikatelé se zaměstnanci) častěji žijí v rodinách s vlastními malými dětmi. Ženy zaměstnavatelky, kterých je výrazně méně než mužů, naopak častěji než pracující na vlastní účet nebo zaměstnankyně žijí v domácnostech bez vlastních dětí.

Tab. 14: Počet osob ve věku 25-49 let v domácnostech s vlastními dětmi do 15 let nebo dětmi partnera a v domácnostech bez těchto dětí podle postavení v zaměstnání a pohlaví

Postavení v zaměstnání	v tis.		
	Domácnosti s dětmi do 15 let		
	ano	ne	index (ano/ne)
MUŽI			
Podnikatelé se zaměstnanci	49,1	45,9	1,07
Podnikatelé bez zam. vč. pomáhajících rod. přísl.	139,7	139,2	1,00
Zaměstnanci vč. členů prod. družstev	601,5	737,8	0,82
ŽENY			
Podnikatelé se zaměstnanci	10,8	16,0	0,68
Podnikatelé bez zam. vč. pomáhajících rod. přísl.	51,6	60,1	0,86
Zaměstnanci vč. členů prod. družstev	525,5	666,4	0,79

S výsledky šetření podle postavení v zaměstnání korespondují údaje o rozdílech v intenzitě soužití s dětmi podle klasifikace zaměstnání respondenta. Potvrzují, že 25-49 letí muži ve funkcích vedoucích a řídicích pracovníků, vědeckých a odborných duševních pracovníků a rovněž technických, zdravotnických a pedagogických pracovníků častěji žijí v domácnostech s dětmi do 15 let. Častější soužití mužů s dětmi do patnácti let bylo i v nejčtenějších skupinách řemeslníků a kvalifikovaných výrobců, kvalifikovaných pracovníků v zemědělství a lesnictví a v obsluze strojů a zařízení (hlavní třídy 6-8 KZAM), nejméně frekventované je naopak u pomocných a nekvalifikovaných pracovníků.

Údaje o soužití pracujících žen s dětmi jsou ovlivněny tím, že ženy na rodičovské dovolené nebo v domácnosti (např. podnikatelky pečující o dítě do třech let jeho věku) byly pro účely šetření zařazeny mezi nepracující v referenčním období. Podíl žen žijících v domácnostech s vlastními dětmi do patnácti let je z hlediska jejich pracovního zařazení jiný než je tomu u mužů. Pomocné a nekvalifikované pracovníce žijí v domácnostech s dětmi do patnácti let častěji než ženy v jiných zaměstnáních, mimo jiné i jako důsledek soužití v neúplných rodinách. Soužití s dětmi je časté i v domácnostech žen v hlavních třídách 4 až 8 KZAM, což jsou úřednice, provozní pracovníce ve službách a obchodu, pracovníce v dělnických profesích a obsluze strojů a zařízení. Nižší podíl žen v domácnostech s dětmi do patnácti let byl ve třídách 1 až 3 KZAM, právě opačně proti intenzitě soužití pracujících mužů s dětmi.

Tab. 15: Počet osob ve věku 25-49 let v domácnostech s vlastními dětmi do 15 let nebo dětmi partnera a v domácnostech bez těchto dětí podle klasifikace zaměstnání a pohlaví

Klasifikace zaměstnání (KZAM)	Hlavní třída KZAM	Domácnosti s dětmi do 15 let				Index (ano/ne)
		ano		ne		
		v tis.	v %	v tis.	v %	
MUŽI						
Celkem		837,6	100,0	1047,6	100,0	0,80
z toho:						
vedoucí a řídící prac., věd. a odb. prac.	1,2	154,1	18,4	165,6	15,8	0,93
techničtí, zdravotničtí a pedagog. pracovníci	3	154,9	18,5	164,2	15,7	0,94
nižší adm. prac. a prac. ve služ. a obch.	4,5	75,3	9,0	105,7	10,1	0,71
řemeslníci a kvalif. dělníci, obsluha strojů	6,7,8	380,5	45,4	443,2	42,3	0,86
pomocní a nekvalifikovaní pracovníci	9	25,6	3,1	43,6	4,2	0,59
bez zaměstnání vč. rod. dovolené a nezj. ¹		47,3	5,7	125,3	12,0	0,38
ŽENY						
Celkem		963,3	100,0	865,2	100,0	1,11
z toho:						
vedoucí a řídící prac., věd. a odb. prac.	1,2	95,0	9,9	137,9	15,9	0,69
techničtí, zdravotničtí a pedagog. pracovníci	3	158,2	16,4	201,3	23,3	0,79
nižší adm. prac. a prac. ve služ. a obch.	4,5	186,1	19,3	229,0	26,5	0,81
řemeslníci a kvalif. dělníci, obsluha strojů	6,7,8	90,3	9,4	111,3	12,9	0,81
pomocní a nekvalifikovaní pracovníci	9	58,3	6,1	62,6	7,2	0,93
bez zaměstnání vč. rod. dovolené a nezj. ¹		375,3	39,0	123,0	14,2	3,05

¹ včetně příslušníků armády

Rozdíly v míře soužití 25-49 letých respondentů v rodinách s dětmi do patnácti let jsou poměrně značné i z hlediska **odvětvové klasifikace ekonomických činností respondenta**. Mezi muži je největší frekvence společného bydlení s dětmi do patnácti let u mužů pracujících v kategorii odvětví veřejná správa, obrana, sociální zabezpečení, když jejich počet v těchto domácnostech převyšuje počet mužů žijících v domácnostech bez vlastních dětí předproduktivního věku. Relativně často žijí v domácnostech s dětmi i muži pracující v průmyslových odvětvích a ve stavebnictví, v obchodních organizacích, dopravě a spojích, ubytování a stravování a také v primárním sektoru zemědělství. Podprůměrná hodnota indexu soužití mužů ano/ne v domácnostech s dětmi do 15 let byla zejména v kategorii pracujících v ostatních veřejných, sociálních a osobních službách, ale i mezi muži pracujícími

ve školství, zdravotnictví a organizacích sociální péče. Nejméně časté bylo soužití s dětmi mezi muži bez zaměstnání, především nezaměstnanými.

U žen z hlediska odvětvového zařazení žily s dětmi nejčastěji naopak ženy zaměstnané ve školství, zdravotnictví a sociálním zabezpečení, ale i v obchodu, ubytovacích službách, stravování, dopravě a spojích. Nejnižší podíl žen žijících v domácnostech s dětmi do 15 let byl u pracujících ve finančním zprostředkování a v kategorii nemovitosti a pronájem, podnikatelské činnosti. Vysoká úroveň soužití ve skupině ostatních pracujících a žen bez zaměstnání byla způsobena především metodickým zařazením žen na rodičovské dovolené do této skupiny osob (u mužů je naopak podíl osob na rodičovské dovolené zanedbatelný).

Tab. 16: Počet osob ve věku 25-49 let v domácnostech s vlastními dětmi do 15 let nebo dětmi partnera a v domácnostech bez těchto dětí podle odvětvové klasifikace ekonomických činností a pohlaví

Odvětvová klasifikace ekonomických činností (OKEČ)	Kategorie	Domácnosti s dětmi do 15 let				Index (ano/ne)
		ano		ne		
		v tis.	v %	v tis.	v %	
MUŽI						
Celkem		837,6	100,0	1047,6	100,0	0,80
z toho:						
zemědělství a související činnosti	A, B	35,4	4,2	41,9	4,0	0,85
průmysl, stavebnictví	C, D, E, F	402,3	48,0	455,6	43,5	0,88
obchod, ubytování, doprava a spoje	H, I	184,7	22,1	218,4	20,9	0,85
finan. zprostřed., podnikatelské činnosti	J, K	54,0	6,5	69,2	6,6	0,78
veřejná správa	L	59,9	7,1	59,2	5,6	1,01
vzdělávání, zdravotní a sociální péče	M, N	30,4	3,6	43,1	4,1	0,71
ostatní veřejné a sociální služby	O	23,2	2,8	35,2	3,4	0,66
ostatní pracující, bez zaměstnání vč. rod. dovolené, nezj.		47,7	5,7	125,0	11,9	0,38
ŽENY						
Celkem		963,3	100,0	865,2	100,0	1,11
z toho:						
zemědělství a související činnosti	A, B	14,1	1,5	20,0	2,3	0,70
průmysl, stavebnictví	C, D, E, F	158,6	16,5	203,7	23,5	0,78
obchod, ubytování, doprava a spoje	H, I	154,8	16,1	189,7	21,9	0,82
finan. zprostřed., podnikatelské činnosti	J, K	47,7	5,0	71,9	8,3	0,66
veřejná správa	L	40,7	4,2	54,6	6,3	0,75
vzdělávání, zdravotní a sociální péče	M, N	146,1	15,2	166,5	19,2	0,88
ostatní veřejné a sociální služby	O	25,7	2,7	34,8	4,0	0,74
ostatní pracující, bez zaměstnání vč. rod. dovolené, nezj.		375,5	39,0	124,0	14,3	3,03

V kapitole Základní výsledky AHM 2005 za cílovou skupinu 15-64 letých byly uvedeny hlavní údaje o flexibilitě pracovní doby respondentů ve vztahu k možnostem zajištění potřebné péče o děti a závislé osoby. Rozdíly v možnostech čerpání 25-49 letých pracujících začínat později nebo končit dříve ve svém hlavním zaměstnání jsou z hlediska klasifikace zaměstnání velké.

Obecně platí, že ženy pracující ve třídách 4 až 9 KZAM (hlavně pracovnice ve službách a obchodu, jako dělnice, pracující při obsluze strojů anebo jako pomocné a nekvalifikované pracovnice), mají menší možnost využívat tuto úpravu pracovní doby, než je tomu v hlavních třídách 1 až 3 KZAM. To je dáno tím, že se často jedná o zajištění směnného provozu a systém směnové práce individuální úpravu pracovní doby obvykle ani neumožňuje. Naproti tomu téměř polovina žen v řídicích funkcích, zdravotnických, pedagogických a technických profesích může tuto úpravu pracovní doby pravidelně využívat. Obdobná proporce je i u odpovědí na otázku, zda má respondent možnost upravit si

pracovní dobu tak, aby si mohl vzít den volna nad rámec vlastní dovolené nebo nad rámec možností daných zákoníkem práce. Menší možnost vzít si alespoň den volna z rodinných důvodů mají muži i ženy pracující ve třídách 4 až 9 KZAM.

Z hlediska odvětvové příslušnosti mají zdaleka nejlepší podmínky pro úpravu své pracovní doby pracující v oblasti finančního zprostředkování, ženy pracující ve veřejné správě pak uvádějí tuto možnost daleko častěji než muži. Na druhé straně téměř třetina žen v hlavních kategoriích vzdělávání, zdravotnictví a sociální péče si vůbec nemohla upravit svou pracovní dobu, téměř 40 % žen v těchto školních, zdravotnických a sociálních zařízeních, stejně jako v průmyslu a stavebnictví, si nemohlo vzít alespoň den volna z rodinných důvodů. Podrobnější údaje o možnostech úpravy pracovní doby jsou uvedeny v přílohových tabulkách.